חוות דעת מכון זולת בעניין הצעת הממשלה לחקיקת "פסקת התגברות"

בדרך לדיקטטורה נותנים כוח בלתי מוגבל לממשלה לפגוע בזכויות אדם ואזרח, בדמוקרטיה ובשלטון החוק

- מכון זולת – לשוויון וזכויות אדם, מקדם את ההגנה על שלטון החוק והדמוקרטיה. בתאריך 20.6.2022 פרסם מכון זולת את **הדוח דמוקרטיה לכאורה: מצב המשטר בישראל**,[1] שהתריע על התהליכים הסמכותניים שהואצו מאז הקמת הממשלה החדשה.

- **התיקון המוצע הוא חלק מצבר חקיקה שנועד לבצע מהפכה משטרית:** ביום 4.1.2023 חשף שר המשפטים יריב לוין את תוכניתו לבצע מהפכה משטרית במדינת ישראל באמצעות ריסוק עצמאות הרשות השופטת והכפפתה המלאה לרשות המבצעת שכבר שולטת באופן מוחלט ברשות המחוקקת.[2] לצורך מימוש התוכנית, הודיע השר לוין על צבר של תיקוני חקיקה שיכלול, בין היתר, פסקת התגברות ברוב של 61 חברי כנסת, חיזוק כוחם של הפוליטיקאים בוועדה לבחירת שופטים, ביטול עילת הסבירות והפיכת תפקיד היועצים המשפטיים במשרדי הממשלה למשרת אמון. נשיא בית המשפט העליון בדימוס אהרן ברק אמר כי המהפכה של השר לוין היא "אוסף של הצעות רעות שעלו במשך השנים" וכי הדבר המקביל למהפכה הזו הוא "מהפכה של טנקים".[3]

- **התיקון המוצע:** מוצע לקבוע תנאים מחמירים לביטול בית המשפט העליון חוקים או הוראות חוק (הרכב מלא של כל השופטים, רוב של 80% מכלל השופטים, שלילת ביקורת שיפוטית על חוקי היסוד, הגבלת הביקורת השיפוטית על חוקים רגילים רק למתי שישנה חוסר הלימה מהותית בינם לבין חוקי היסוד), ופסקת ההתגברות ברוב של 61 חברי כנסת.
- **משמעות התיקון המוצע היא ביטול הביקורת השיפוטית על חוקי יסוד וחוקים רגילים. הממשלה תוכל לחוקק ללא מגבלות כלשהן כל חוק רגיל וחוק יסוד שתרצה, כולל חקיקה פרסונלית שתפגע פגיעה חמורה בשלטון החוק ובמאבק בשחיתות.** מכוח השיטה הפרלמנטרית הנהוגה, לממשלה יש רוב בכנסת. אחרת, כמעט תמיד, הייתה מאבדת את אמונה. מרבית הצעות החוק ההופכות לחוקים הן הצעות חוק ממשלתיות, שכן רק הממשלה נהנית מרוב בכנסת. על כן, קביעה כי הכנסת תוכל להתגבר על פסיקה של בית המשפט העליון, בין שמראש ובין שבדיעבד, ברוב של הקואליציה הנוכחית או גדול יותר, משולה למתן כוח בלתי מוגבל לממשלה לפגוע בזכויות אדם ואזרח, בדמוקרטיה ובשלטון החוק.
- **פסקת ההתגברות המוצעת תשלול את ההגנה הקיימת כיום כלפי כל הזכויות וההסדרים המשטריים המעוגנים בחוקי היסוד ואת יכולתו של בית המשפט העליון להגן על זכויות אדם**

---

[1] איתי מק, דמוקרטיה לכאורה: מצב המשטר בישראל, **מכון זולת** (20.6.2022).
[2] יעל פרידסון, לוין: נעביר פסקת התגברות ברוב של 61 ח"כים ונשנה את אופן בחירת השופטים, **הארץ** (4.1.2023).
[3] אהרן ברק: הדבר המקביל לרפורמה של לוין - מהפכה של טנקים, **Ynet** (7.1.2023).

ואזרח, שיטת המשטר הדמוקרטית ושלטון החוק. פסקת ההתגברות המוצעת תחול על כלל הזכויות החוקתיות, ובהן הזכות לשוויון, הזכות לכבוד, הזכות לבחור ולהיבחר, הזכות לחירות, הזכות לחופש הביטוי, הזכות לחופש המצפון, הזכות לחופש הדת וחופש מדת, הזכות לפרטיות, הזכות לקניין והזכות ליציאה וכניסה מישראל.

- **פסקת ההתגברות תקשה לבלום הצעות חוק מסוכנות, מושחתות ולא דמוקרטיות בשלב החקיקה.** עד כה לעצם האפשרות הנדירה של פסילת חוק הייתה השפעה מרסנת כבר בהליך החקיקה בכנסת, והדבר הקנה מנוף ליועצים המשפטיים של ועדות הכנסת ונציגי היועמ"ש לממשלה לנסות למתן הצעות חוק קיצוניות ודורסניות. כלומר, משמעות פסקת ההתגברות היא שלא רק שבית המשפט העליון לא יוכל לבטל חוקים הפוגעים בזכויות אדם ואזרח, אלא גם שצפויים להיות מחוקקים יותר חוקים מסוכנים כאלה.
- **פסקת ההתגברות אינה מתאימה לשיטה הפוליטית הישראלית, שאינה מבוססת על מערכת חזקה של איזונים ובלמים.** במיעוט המדינות שלא אימצו ביקורת שיפוטית על חקיקה, או במדינות שבהן קיימת פסקת התגברות, קיימים מנגנונים אחרים שמטרתם לרסן את כוחו של הרוב הפוליטי. כך למשל, מקצתן מקיימות משטר פדרלי שמבזר כוח בין השלטון המרכזי ליחידות המדינתיות השונות; בחלקן בית המחוקקים מורכב משני בתים, היכולים להיות לעומתיים זה לזה; במדינות אחרות נוהג משטר נשיאותי אשר יש בו הפרדה ברורה בין הרשות המבצעת לרשות המחוקקת; ומדינות אחרות מכפיפות את חוקיהן לאמנות זכויות אדם בינלאומיות וטריבונלים בינלאומיים, כגון בית המשפט האירופי לזכויות אדם. **בישראל, איזונים ובלמים אלה אינם קיימים.**
- **על חברי הכנסת מהאופוזיציה לסרב למשא ומתן על פסקת התגברות ברוב גדול מ-61.**
  - לא ניתן לבודד את סוגית פסקת ההתגברות מצבר תיקוני החקיקה שהשר לוין הודיע עליהם. כך למשל, אם שופטי בית המשפט העליון יהיו מינויים פוליטיים-אישיים של הממשלה, לא יהיה צורך בהפעלת פסקת התגברות בכל רוב שהוא שכן ממילא השופטים יהיו המשרתים של הממשלה וכל גחמותיה.
  - בפוליטיקה הישראלית, החשש אינו רק מפסקת התגברות ברוב של 61 אלא גם אם יידרש רוב גדול יותר, שכן למרבה הצער בהקשרים מסוימים התמיכה בשלילת זכויות אדם ואזרח, זכויות של נשים, להטב"ק ומיעוטים דתיים ולאומיים, חוצה מפלגות ונערך לגביה "סחר מכר". ראו דוגמה לכך, בהותרת הזכות לשוויון מחוץ לחוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי, וכישלון המאמצים לתקן ולהוסיף את השוויון לחוק זה ולו לאור הפגיעה במיעוט הדרוזי.